

DVA NOVA RJEČNIKA RUSKOGA JEZIKA

Р.П. Рогожникова, Т.С. Карская. Школьный словарь устаревших слов русского языка, По произведениям русских писателей XVIII-XX вв., Москва, „Просвещение”, „Учебная литература”, 1996

Новые слова и значения, Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 80-х годов, под редакцией Е.А. Левашова, РАН, Институт лингвистических исследований, С.-Петербург, 1997

U izuzetno bogatoj produkciji ruskih jednojezičnih rječnika pojavila su se dva nova.

Krajem prošle godine iz tiska je izišao **Школьный словарь устаревших слов русского языка**. Sastavile su ga **Roza P. Rogožnikova** i **Tatjana S. Karskaja**. To je objasnidbeni rječnik arhaizama i historizama ruskoga jezika namijenjen prije svega mlađoj generaciji čitatelja (element *школьный* ističe njegovu didaktičku funkciju) koji se, čitajući djela starijih ruskih pisaca, susreću s nepoznatim riječima i pojmovima. U podnaslovu – по произведениям русских писателей XVIII-XX вв. – napominje se da je materijal za rječnik crpljen iz djela ruskih pisaca XVIII. do XX. st. U njemu se mogu naći detaljna tumačenja pojava i pojmova iz bliže i dalje prošlosti, nazivi različitih oblika proizvodne djelatnosti, trgovine, predmeta, starih vojnih činova itd. Rječnik bilježi i skupove riječi i frazeme u kojima se odražavaju zaboravljene realije i pojave iz društvenoga života (*адский камень, верстовый столб, английский клуб (клуб), грунтовый сарай*). U rječniku se osobito ističu dvije specifične skupine leksema. Prvu čine riječi koje su se početkom XX. st. prestale upotrebljavati, te postale arhaizmima ili historizmima, a posljednjih ih se godina ponovno počele rabiti. To su oživljenice tipa *гувернантка, дума, ночлежка* itd. Autorice su smatrale nužnim uključiti i takve riječi u svoj rječnik, jer misle da njihovo značenje i povijesni kontekst nisu do kraja jasni mlađoj generaciji. Druga skupina leksema povezana je uz religiju. Oni su također bili izvan šire uporabe posljednjih sedam desetljeća, pa ih, po mišljenju Rogožnikove i Karske, treba pojasniti to više što se i oni oživljavaju u publicistici i govornom jeziku (npr. *радуница, тропарь*).

Rječnički članak formiran je na sljedeći način: nakon akcentirane natuknice slijedi gramatički podatak, zatim stilske odrednice (*разг., прост., книжн., высок., поэт.*), a definicija čini osnovni dio rječničkoga članka. Autorice su pokušale riječi objasniti na što kraći, jasniji način, mladima dostupan i primjeren. Kod mnogoznačnih riječi, čija su sva značenja arhaična, definicije se obročavaju. Ima, međutim, riječi kod kojih je arhaično samo jedno značenje (ili više njih, no nisu sva), a drugo (ili druga) još se aktivno upotrebljava. U tom se slučaju aktualno značenje natuknice navodi na kraju članka (neobročano). Na primjer:

ДАТЬ, -и, *жс.* Подать, взимаемая победителем с побежденного парода или военачальником, князем, царем со своих подданных.¹

В XIX. в. и в современном русском языке употребляется в значении: то, что следует воздать кому-либо; должное. *Дать уважения.*

Navode se i slučajevi kad se neka riječ pojavljuje kao komponenta frazema u suvremenom ruskom jeziku (a u formiranju frazeološkog značenja sudjelovalo je baš njezino arhaično značenje) ili u sklopu termina i uzrečica:

ГОРЯЧКА, -и, *жс.* Болезнь, сопровождаемая высокой температурой, ознобом; лихорадка. **Белая горячка**. Времешное помешательство с галлюцинациями вследствие пьянства. **Гнилая горячка**. Так назывался тиф.

¹ Iza značenja slijedi primjer-ilustracija iz djela ruskih pisaca.

ЖИВОТ, -а, м. 1. Жизнь. 2. Имущество, добро.

В современном языке слово сохранилось в немногих поговорках: *не щадя жи и в о т а своего; не на жи и в о т, а на смерть; жи и в о т наложит* за кого-, что-нибудь.²

Nadalje, u rječničkom članku slijedi primjer-ilustracija iz djela ruskih pisaca. Oni su birani tako da značenje riječi, frazema ili termina bude posve jasno i izvan konteksta. Na kraju članka daje se etimologija riječi, a za dio frazema – ili etimologija pojedinih komponenata u njihovu sastavu ili podatak o povijesno-etimološkom talogu na osnovi kojega je nastao frazem:

ОМБРЕЛЬКА, -и, жс. Зонтик от солнца.

(От франц. ombrelle – зонт (от солнца) от ombre – тень)

ЗАБРИТЬ, -брею, -бреешь, сов., перех. Взять в солдаты. **Забрить лоб, забрить лоб в солдаты.** Сдать в солдаты.

(Выражение происходит оттого, что при рекрутском наборе лицам, пригодным к службе в армии, брили переднюю часть головы, начиная со лба, а непригодным – затылок.)

НЕТИ. В петях. Отсутствовать; неизвестно где находиться.

(*Нети* – название списка уклоняющихся от военной службы.)

Neke rječničke članke prate i dopunjuju crteži. Oni mogu mnogo zornije od bilo kakvog opisa dočarati pravi izgled nekog predmeta.

Iza samog rječnika slijedi pet priloga i svaki na svoj način upotpunjava neke rječničke članke, ali i pomaže boljem spoznavanju prošlosti. U Prilogu I. daje se popis rodbinskih naziva, u Prilogu II. popis je starih mjernih jedinica korištenih u Rusiji od XVIII. do početka XX. st, Prilog III. donosi tablicu vojnih činova, činovnih razreda, tj. stupnjeva u činovničkoj hijerarhiji (статские ранги) i dvorskih rangova (придворные ранги). Prilog V. sadrži popis titula kojima su se obraćali članovima carske obitelji i plemićima ili osobama s određenim činovima, te činovnicima određenih razreda. I naposljetku Prilog V. daje pregled crkvene hijerarhije u Ruskoj pravoslavnoj crkvi.

Početkom 1997. godine objavljen je i rječnik koji obrađuje leksik suprotnoga vremenskog određenja, tj. rječnik (ili kako se navodi u podnaslovu – rječnik-priručnik) neologizama. Naslov mu je: **Новые слова и значения, Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 1980-х годов**. Iz podnaslova je vidljivo da je materijal za rječnik crpljen iz tiska i osnovnih književno-umjetničkih časopisa (prema navodu u uvodnom dijelu *Od urednika*, str. 4) objavljivanih od 1980. do 1989. godine, ali najzastupljenije je razdoblje od 1986. do 1988. godine³. Rječnik uključuje „gornji sloj” (u vremenskom smislu) leksičkoga fonda suvremenoga jezika, tj. leksičke, semantičke i frazeološke novotvorenice *više puta* zabilježene u novinama i časopisima navedenog razdoblja, kao i nova značenja nekih starih riječi (semantičke neologizme). Takvim se rječnikom registrira leksičko-semantički progres jezika u određenom razdoblju. Izradila ga je grupa autora Instituta za lingvistička istraživanja pri Ruskoj akademiji znanosti u Sankt-Peterburgu: T. N. Buceva, Ju. F. Denisenko, E. P. Holodova, E. A. Levašov. S.I. Alatorceva, V. D. Bojarkina, E. R. Saljmin, N. A. Kozulina u redakciji E. A. Levašova.

² Čini mi se da su navedeni primjeri frazema, međutim, neki ih autori smatraju uzrečicama izjednačavajući tako dio frazema i uzrečica.

³ U podnaslovu je navedena riječ *literatura* koja se u ruskom jeziku može odnositi i na književnost i na znanstvenu literaturu i na publicistiku općenito, ali u uvodnom dijelu urednik rječnika navodi što se u ovom slučaju podrazumijeva pod *literaturom*.

Ovaj je rječnik treći u nizu rječnika neologizama koji se odnose na određena desetljeća (prvi obrađuje neologizme 60-ih godina, izišao je 1971. godine u redakciji N. Z. Kotelove i Ju. S. Sorokina, a drugi – s neologizmima 70-ih godina – izlazi 1984. u redakciji N. Z. Kotelove⁴). Sadrži oko 6100 riječi i oko 120 sintagmi i frazema.

Rječnik uključuje:

1. riječi tvorene pomoću ruskih tvorbenih elemenata: *агрессивно-послушный, застандартизировать, панковский, пиццевка, перестройщик*,
2. tuđice i posuđenice: *байт, винчестер, панк, пицца, плейер*,
3. riječi preuzete iz drugih podsustava ruskoga jezika: iz profesionalnoga i drugih žargona, dijalekata i sl: *броня (жарг.), килобайт (в проф. речи), лафтак (обл.)*,
4. nova značenja riječi već otprije uključenih u rječnike ruskoga jezika: *афганец, курильщик, парламент* (takve su riječi u rječniku obilježene zvjezdicom),
5. oživljenice (autori ih nazivaju *relativnim neologizmima*): *доносный, иглоукалывание, тепличник*,
6. leksemске skupine nefrazeološkoga karaktera: *авианесущий крейсер, авторская песня, дух Женевы*,
7. frazeme: *гнать волну, ни граммаульки, перекрестное опыление*,
8. kratice koje su ušle u aktivnu uporabu: *БМП, БТР, облагропром, райтон*,
9. novi prvi ili drugi dijelovi složenica ili oni s novim značenjem (prefiksoidi i sufiksoidi): *авиа..., анти..., агропром..., фак...*

Rječnički članak ima sljedeću strukturu: natuknica je akcentirana, navodi se i akcenatska dubleta ukoliko je registrirana (*ноп-индустрия* и *ноп-индустрия*), te ortografske varijante (*бейсик* и *бэйсик*, *полярюид* и *поларюид*). Ukoliko je riječ samo o semantičkom neologizmu (već postojeća riječ s novim značenjem), on se označava *, na primjer:

ГРЯЗЬ*, и, жс. Радиоактивные элементы, привнесенные из зоны радиации (в разг. проф. речи).

ПОЛКА*, и, жс. Только ед. О длительном хранении готовой интеллектуальной продукции (фильма, литературного произведения, научной разработки и т. п.) без права ее публичного представления, реализации (*переносно, в разг. речи*).

U ponekim slučajevima samu natuknicu slijedi izgovor: ako se radi o kratici (**ПК** [пэ-ка]) ili ako izgovor odudara od pravila (**ЛАКЕ** [кэ]).

Iza natuknice je gramatička informacija, zatim stilska odrednica i ona emotivnoga karaktera (*в разг. речи, в проф. речи, в просторечии, газ.-публ., жарг., книжн., обл.; бранно, неодобр., пренебр., уличнж., шутл.*).

АЛКОНАВТ, а, м. Алкоголик (*в разг. речи, шутл. и ирон.*)

ПЕДИК, а, м. Педераст (*жарг.*)

⁴ Institut za lingvistička istraživanja pedesetih je godina započeo rad na skupljanju neologizama ruskoga jezika (ta ideja, dakako, nije nova; skupljanjem novih ruskih riječi i novih značenja već poznatih riječi bavili su se i o njima pisali još Lomonosov, Keppen, Ščerba). Taj rad rezultira objavljivanjem rječnika-godišnjaka *Novo u ruskom leksiku*. Ti bi se rječnici mogli nazvati prvim stupnjem bilježenja neologizama. Kao svojevrstan drugi stupanj objavljuju se neološki rječnici određenih desetljeća u koje ulazi *izabrani*, na neki način „prosijani” leksik koji se održao u jeziku. Treći stupanj neoloških rječnika su oni vezani za razdoblje od trideset godina. Dosađ je izišao samo jedan takav rječnik koji bilježi neologizme od sredine 50-ih do sredine 80-ih godina (Словарь новых слов русского языка (середина 50-ых - середина 80-ых годов), под редакцией Н. З. Котеловой, Санкт-Петербург, 1995).

ПОМИДОРНИК, а, м. Тот, кто выращивает ранние помидоры на продажу (*в разг. речи, неодобр.*)

Sljedeća je definicija. Daje se tumačenje leksema, sintagmi (ukoliko one ne služe samo kao ilustracija za tipičnu uporabu), frazema i termina.

ГЕРОИНИСТ, а, м. Наркоман, потребляющий героин.

ЛАГЕРЬ*, я, м. Л. м и р а. Палаточный городок вблизи какого-л. военного объекта (Англия, США, другие страны), поставленный сторонниками мира, протестующими против военных приготовлений своей страны.

КАЙФ*, а, м. 1. **Ловить к.** Предаваться удовольствиям (*жарг.*) 2. **(Не) в к.** (Не) доставляет удовольствие (*жарг.*).

ВОЛК*, а, м. **Серые волки.** Молодежная неофашистская организация в Турции (объявленная вне закона в 1980 г.); члены этой организации.

Ako je u natuknici kratica, daje se prvo njezino značenje, a na kraju se članka navodi od kojih je riječi tvorena:

БОМЖ, а, м. Бездомный человек, бродяга (*в разг. речи*)

Сокр. сочет. слов: без определенного места жительства.

Definiciju slijede citati iz novina ili časopisa u kojima je određena riječ potvrđena. Oni su takvi da se iz njih jasno vidi značenje riječi, sintagme, frazema ili termina, njezina morfološka karakteristika, stil. Nakon citata navode se rječnici u kojima se prvi put bilježi ta riječ (to su uglavnom godišnjaci *Novo i ruskom leksiku*, usp. паромени 4).

ДЖАЙВ, а, м. Быстрый ритмичный парный танец. *Данилов и Екатерину Ивановну знал, встречал ее у Муравлевых и не раз танцевал с ней и д., и казачок.* В. Орлов, Альтист Данилов (НМ 1980, 2). *Опытные педагоги обучают вас современным танцам. Вы прекрасно освоите восемь модных танцев – бит-ритм, вальс, д., кик, стомбит, тайтси-ап, шейк, твист, диск, мемфис.* ЛГ 1984, 36

ХИРОСИМА*, ы, жс. О ядерной бомбе, равной по мощности той, которая была сброшена на японский город Хиросима в 1945 г. (*переносно, газ-публ.*). *Субмарины и „Трайдеит“ обладают разрушительной силой в 7200 „хиросим“.* К. пр. 28.10.84. *Не проходит и суток, чтобы они (британцы) не пикетировали каждую из полутора сотен американских военных баз, хранящих за колючей проволокой тысячи хиросим.* К. пр. 27.8.86.

– НРЛ-84

Na posljednjem je mjestu rječničke natuknice tvorbeni i/ili etimološki podatak:

ВИДЕОКАФЕ, неизм., ср. Кафе, в котором демонстрируются видеофильмы.

– Видео... (видеофильм) + кафе.

ЗАКОНТАЧИТЬ*, чу, чшь, сов., *перех.* и *неперех.* Установить контакты с кем-, чем-л., организовать взаимодействие (*в разг. речи*).

– От *законтачить* в знач. „плотно соединиться (о проводниках в электронной цепи)“; за- + *контачить*.

ПРОГОЛОСОВАТЬ*, суо, суешь, сов., *неперех.* II. **погами.** Не посетить что-л. или покинуть что-л., проявив тем самым неприятие, протест (*газ.-публ.*).

– Калька с англ. *vote with one's feet.*

СВЕРХРАБОТА, ы, жс. Работа, выполняемая помимо основной.

– Сверх... (превышающий обычную меру) + работа.

Oba su rječnika izrazito kvalitetna i korisna kako za studente ruskoga jezika i slavistike, tako i za stručnjake za ruski jezik i slaviste.